

στὸν εἰς ἡμᾶς: εὐρίσκειν ἐν ἑαυτῷ, τό: ἀντλεῖν ἐκ τοῦ ἐτοιμοῦ ἤδη θησαυροῦ τῆς ἰδίας συνειδήσεως, μεταβάλλεται ἐνταῦθα δι' ἰσχυροτέρας καὶ χαρακτηριστικωτέρας παρομοιώσεως εἰς «τίκτειν», εἰς αὐτενεργὸν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἐργασίαν, εἰς παράγειν. Εἶνε ἡ πρόληψις ἐκεῖνου τὸ ὅποιον εἰς τὸ ὕψος τοῦ διαλόγου ἀπλῶς καὶ ἄνευ παραβολῆς ἐκφράζεται διὰ τοῦ ὅτι ἡ συνείδησις «ἀφ' ἑαυτῆς» ἀναγνωρίζει τοὺς καθαρῶς θεμελιώδεις προσδιορισμούς, ἄνευ ὄργανου, διανοουμένη, κρίνουσα, αὐτὴ ἑαυτὴν ἐρωτῶσα καὶ αὐτὴ εἰς ἑαυτὴν ἀποκρινομένη· εἶνε, τὴν φορὰν ταύτην, ἡ σαφὴς καὶ καθαρά, παντὸς μυθικοῦ καὶ μυστικιστικοῦ στοιχείου ἀπηλλαγμένη ἐκφρασις τῆς ἐκ τῶν προτέρων (a priori) γνώσεως.

Γ'. Ἡ κριτικὴ τῶν αἰσθήσεων.

Οὕτω προπαρασκευασμένοι θὰ ἐπιληφθῶμεν ἤδη τῆς κυρίας ἐρεῦνης τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον βαρυσήμαντον μέρος παρουσιάζει εἰς ἡμᾶς, μετὰ τὰ ἐκτεθέντα δύο σπουδαῖα προεισαγωγικά κεφάλαια, τὴν ἐμβριθεῖ καὶ δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν διὰ παντὸς θεμελιώδη κριτικὴν τῆς αἰσθήσεως. Ὁ Πλάτων καταβιάλλει κάθε προσπάθειαν διὰ νὰ ἐκτεθῶσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἀκριβέστερον αἱ δίκαιαι ἀξιώσεις τῆς αἰσθήσεως. Ἡ αἰσθησις δὲν εἶνε πλέον δι' αὐτὸν ἡ σκοτεινὴ ὁμίχλη τὴν ὁποίαν ὄφειλομεν νὰ διαπεράσωμεν διὰ νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἀναγνωρίζεται εἰς αὐτὴν οὐσιώδης εἰς τὴν γνῶσιν συμμετοχὴ σχετιζομένη κατὰ τρόπον ἀκριβῆ καὶ ἀναφαίρετον πρὸς τὴν λειτουργίαν τῆς διανοήσεως. Βεβαίως δὲν εἶνε εἰς θεσιν αἱ αἰσθήσεις, ὡς καὶ οἰοσδήποτε διδάσκαλος, νὰ φέρωσι τὴν γνῶσιν ἔξωθεν ἐντὸς ἡμῶν. Δὲν ἀποτυποῦσι τὰ ἐκτὸς ἡμῶν εὐρισκόμενα ἀντικείμενα—διὰ νὰ μεταχειρισθῶμεν προτρέχοντες τὰς χαρακτηριστικὰς ἐκφράσεις τοῦ τελευταίου μέρους—τὴν σφραγίδα αὐτῶν εἰς τὸν μαλακὸν κηρὸν τῆς ψυχῆς, οὐδ' εἶνε αἱ αἰσθήσεις πλόκαμοι πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συλλαμβάνωσι τὰ ἀντικείμενα δίκην λείας καὶ νὰ παραδίδωσι ταῦτα εἰς τὴν ψυχὴν· αἱ αἰσθήσεις εἶνε οἱ προκαλοῦντες, αὐτὴν ἴμως ταύτην τὴν γνῶσιν, ὡς ἠκούσαμεν ἤδη, δύναται μόνον ἐξ ἑαυτῆς νὰ παραγάγῃ ἢ συνείδησις· οὐχ ἥττον παρέχουσιν εἰς αὐτὴν τὸ ὑλικὸν εἰς τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ δοθῇ μορφή, τὸ χ τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ καθορισθῇ· αὐταὶ θέτουσι τὸ πρόβλημα κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ὁποίου μόνῃ ἢ συνείδησις, ἐφ' ἑαυτὴν ἔχουσα ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν, φθάσει μέχρι τῆς ὀρισμένης γνώσεως. Ἀποτελοῦσι δὲ οὕτω ἀναντιρρήτως αἱ αἰσθήσεις τὴν ἀπαραίτητον ἀφρητοίαν τῆς γνώσεως. Ὁλόκληρος ἡ γνῶσις ἡμῶν ἄρχεται, ὡς καὶ κατὰ τὸν Καντ, ἀπὸ τῆς πείρας (τῶν αἰσθήσεων) χωρὶς νὰ προέρχεται ἐκ ταύτης.

Πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀποτελέσματος τούτου ὑποδιαρεθῶ ὁ Σωκράτης τὸ ἀρχικὸν ἐρώτημα: τί εἶνε γνῶσις; καὶ διατυποῖ τὴν πρώτην ἐκ τῆς ὑποδι-

αιρέσεως ἐρώτησιν ὡς ἐξῆς: ταυτίζεται ἄρα γε ἡ γνῶσις πρὸς τὰς ἐκ τῶν αἰσθήσεων ἐντυπώσεις;

Πολλὰ εἶνε τὰ ὑπὲρ τῆς γνώμης ταύτης ἐπιχειρήματα· πάντα δὲ ταῦτα παραδέχεται τελείως ὁ Σωκράτης, τόσον τελείως μάλιστα ὥστε ὁ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγόμενος θεωρεῖ αὐτόν ἐπὶ τινὰ χρόνον ὡς αὐστηρόν, ἴσως πλέον τοῦ δέοντος αὐστηρόν αἰσθητικόν, κατόπιν δὲ μένει κατάπληκτος βλέπων αὐτὸν αἰφνιδίως καὶ λίαν ἀποτόμως νὰ κατακομματιάσει τὴν τόσον ἐνθέρμως, κατὰ τὸ φαινόμενον, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ὑποστηριχθεῖσαν θεωρίαν. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀπλοῦς ἀστεϊσμός· παρ' ὅλον τὸ ἀττικὸν ἄλλας τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις διὰ νὰ καταστή τὸ πρᾶγμα νοστιμώτερον, ὑπάρχει ἐν αὐτῷ οὐσιαστικώτατον ἠρεπτικὸν περιεχόμενον. Ἡ εὐρυτάτη σημασία τοῦ γεγονότος τῆς σχετικότητος καὶ τοῦ μεταβλητοῦ τοῦ αἰσθητοῦ ἀναγνωρίζεται καὶ ὠθεῖται ἀρόβως μέχρι τῶν τελευταίων αὐτῆς συνεπειῶν, ἀναγνωρίζονται ὅμως ταυτοχρόνως κατ' ἀξίαν καὶ αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφεραν εἰς τὴν συστηματικὴν ἀνάπτυξιν ἢ ἠρακλειτίζουσα φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς, τοῦτέστιν ὁ ὀξύνους Ἀρίστιππος. Ἐκ τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἀρύεται αὐτόχρημα ὁ Πλάτων ὠρισμένα· τινὰ κύρια στοιχεῖα τὰ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν θεμελιωδιστάτου χαρακτηρισμοῦ τοῦ φαινομένου. Τοῦ ἐπετρέπετο δὲ νὰ ἀρυσθῇ ταῦτα διότι εἰς τοὺς θεμελιώδεις καθορισμοὺς τοῦ αἰσθητοῦ, ὡς ἐξέθετον αὐτοὺς συμφώνως τῇ ἀληθείᾳ οἱ σοβαρώτεροι ἐκ τῶν αἰσθητικῶν, τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν καθαρὰν ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἀντίθεσιν ἢ ὁποία διακρίνει τὴν ἐννοιολογικὴν γνῶσιν.

Τίποτε δὲν εἶνε — οὕτω θὰ εἶχεν ἴσως ἐκφρασθῆ ἢ τῶν αἰσθητικῶν θεωρία ἐκείνη — καθ' ἑαυτὸ ἐν (ὠρισμένον τι), οὔτε «τί», οὔτε «οὕτω κατεσκευασμένον»· οὔτε οὐσία οὔτε ποιότης, θὰ ἐλέγομεν κατὰ τὰς κατηγορίας τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀλλὰ πᾶν ὅ,τι λέγομεν (περὶ τῶν αἰσθητικῶν πραγμάτων) ἰσχύει μόνον σχετικῶς: ὅ,τι εἶνε μέγα εἶνε ἐπίσης καὶ μικρόν, ὅ,τι βαρὺ καὶ ἐλαφρόν καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς· μόνον δὲ διὰ κινήσεως, ἐν γένει διὰ μεταβολῆς ἢ ἀναμίξεως γίνεται, ἐν σχέσει πρὸς ἄλλο τι, ἐκεῖνο περὶ τοῦ ὁποίου ἐσφαλμένως λέγομεν ὅτι εἶνε «ἔστι μὲν γὰρ οὐδέποτε· οὐδέν, ἀεὶ δὲ γίγνεται» (152 D E).

Ἀμέσως ἀντιλαμβάνεται τις κῶς ἐνταῦθα ἐν τῇ σαφεῖ διατυπώσει τῆς καταπολεμουμένης θεωρίας προετοιμάζονται, ἢ μᾶλλον χρησιμεύουσιν ἤδη ὡς βάσις, οἱ θετικοὶ προσδιορισμοὶ οἱ ὁποῖοι εἶνε τὸ ἴδιον τῆς λειτουργίας τῶν ἐννοιῶν: ἢ ὠρισμένη θέσις ὡς ἐνός, καθ' ἑαυτὸ ὄντος, τινός, τοιαύτης ἢ τοιαύτης φύσεως κτλ. «Εἶναι» σημαίνει ἐνταῦθα, ὡς καὶ πάντοτε κατὰ τὴν αὐστηρὰν φιλοσοφικὴν γλῶσσαν τοῦ Πλάτωνος, τὴν θέσιν ἐν τῇ διανοήσει, τὴν ἐνότητα τοῦ καθορισμοῦ καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἀπόδοσιν προσδιορισμοῦ (κατηγορούμενον). Ἐάν, ἄρα, οἷοσδήποτε καθορισμὸς εἶνε προῖόν τῆς διανοήσεως

ἀνάγκη πᾶσα τὸ ἐν τῇ διανοήσει μέλλον νὰ καθορισθῇ νὰ εἶνε ἐντελῶς ἀόριστον πρὸ τοῦ καθορισμοῦ τούτου. Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον τοῦ ἀορίστου εὔρεν ἤδη ὁ Πλάτων σαφῶς διατυπωμένον εἰς τὰ ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἡρακλειτισμοῦ ἐπιμόνως ἐξαιρούμενα διακριτικὰ στοιχεῖα τῆς διαρκoῦς σχετικότητος καὶ τοῦ μεταβλητοῦ τῶν αἰσθητῶν. Οἱ αἰσθητικοὶ ἄρα τὰ εἶχον ἀσυνειδήτως καὶ ἀκουσίως πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν αἰωρούμενα τὰ γνήσια χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τοῦ διανοεῖσθαι. «Οὐδὲν εἶνε ἐν ἀπόλυτον», τοῦτέστι πᾶν τὸ λεγόμενον ἰσχύει ὄχι ἀπολύτως ἀλλὰ μόνον σχετικῶς δι' ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον λέγεται· οὔτις ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ μόνον ὅποιος, καίτοι ἀκουσίως καὶ ἀσυνειδήτως, εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνός, ἀπολύτως καθορισμένου τ. ἔ. τῆς ἀφηρημένης ἐννοίας καὶ μετεχειρίζετο αὐτὴν πρῶτον ὡς τελευταῖον μέτρον τοῦ «ἔϊναί» καὶ τῆς «ἀληθείας». Διὰ τοῦτο καὶ ἦτο δυνατόν νὰ ἀνατραπῇ ἡ θεωρία αὕτη καὶ μετατραπῇ εἰς τὸ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον αὐτῆς, χρησιμοποιουμένης αὐτῆς ταύτης τῆς θεωρίας, ἤρκει μόνον, ἀλλ' ἀκριβῶς ὡς ἐκ τούτου, νὰ ἐπεξεργασθῇ τις αὐτὴν μέχρι τῶν καθαρωτάτων αὐτῆς συνεπειῶν. Τοῦτο θὰ πρῶξις ὁ Σωκράτης μετὰ μεγίστης συστηματικότητος καὶ ἀσφιλεσιτάτου ἀποτελέσματος.

Ἄλλὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ εἶνε εἰς τὴν ἀρχὴν κανεὶς νὰ μὴ ἐννοήσῃ τίποτε περὶ τῆς προθέσεώς του ταύτης· φαίνεται, τοῦναντίον, τελείως προκατειλημμένος ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος τῶν αἰσθητικῶν, καὶ ἐπιθυμῶν διαρκῶς λεπτομερέστερον καὶ σαφέστερον νὰ ἐπεξεργασθῇ καὶ νὰ προστατεύσῃ αὐτὴν ἐναντίον τῶν, δυστυχῶς, ἀμέσως ἐγειρομένων ἐνδοιασμῶν. Γρήγορον ὅμως ἐννοοῦμεν ποῖον εἶνε τὸ εἰς τὴν πανουργίαν ταύτην ὠθοῦν αὐτὸν σπουδαῖον ἐνδιαφέρον. Ἀκριβῶς ἐδῶ εὐρίσκομεν μερικοὺς ἐνδεικτικοτάτους ὑπαινιγματῆς. Εἶνε ἄξιον τῆς μεγίστης προσοχῆς πῶς ἡ ἀρχὴ τοῦ Πρωταγόρα: (1) «πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος», τ. ἔ. τὸ ἐ π ο κ ε ἰ μ ε ν ο ν ἀντὶ τοῦ ἀ ν τ ι κ ε ι μ ἔ ν ο υ, μεταβάλλεται προϊόντως εἰς τὴν τῆς ὑ π ο κ ε ι μ ε ν ι κ ὄ τ η τ ο ς τ ο ῦ φ α ι ν ο μ ἔ ν ο υ. Ὅ,τι εἰς τὸν ἄνθρωπον φαίνεται τοιοῦτον ἢ τοιοῦτον δὲν φαίνεται ὁμοίως καὶ εἰς ἄλλο γένος ἐμφύχων ὄντων, ὅ,τι εἰς τὸ ἐν ἄτομον δὲν φαίνεται ὁμοίως καὶ εἰς τὸ ἄλλο,

(1) Διὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἀρχῆς ὡς καὶ διὰ τὴν πλοκὴν καὶ ἐν ταῖς καθ' ἑκάστον ἐπεξήγησιν ὀλοκλήρου τοῦ ταύτην ἀφορῶντος μέρους τοῦ διαλόγου πρὸς τὸ σύγγραμμά μου: Forschungen zur Geschichte des Erkenntnisproblems im Alttextum I. Archiv für Geschichte der Philosophie, Tom. III, σελ. 347 ἔ. Philologus Tom. L. (N. F. IV), 262 ἔ. Ὅστις τοῦλάχιστον ἐπιθυμεῖ νὰ ἀσχοληθῇ περισσότερο περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα καλὸν εἶνε νὰ μὴ ἀγνοῇ τὰς ἀνωτέρω πραγματείας.

μάλιστα καὶ εἰς τὸ αὐτὸ ἄτομον ὅταν εὕρισκεται εἰς διαφόρους ψυχικὰς καταστάσεις (154). Εἶνε τὰ γνωστὰ κύρια σημεῖα τῆς ὑποκειμενιστικῆς θεωρίας τῆς γνώσεως ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ Πρωταγόρα, διὰ μέσου τῆς θεωρίας τῶν κυρηναϊκῶν, μέχρι τῆς κυρίως Σκέψεως τῶν πυρρωνιστῶν, καθὼς καὶ τῆς δευτέρας καὶ τρίτης Ἀκαδημίας. Πᾶν τὸ φαινόμενον μεταβάλλεται καὶ «γίνεται» ἐν τῇ ἀενάφ μεταβολῇ τῶν ἐξωτερικῶν ἐρεθισμῶν καὶ τῶν εἰς τούτους, κατ' ἀκριβῆ παραλληλισμόν, δίκην «διδύμου», ἀνταποκρινομένων λειτουργιῶν τοῦ ὄργανισμοῦ (εἶνε γνωστὸν ὅτι καὶ ὁ παραλληλισμὸς οὗτος ἀνήκει εἰς τὴν κυρηναϊκὴν φιλοσοφίαν)· γίνεται ἄρα πάντοτε στιγμιαίως μόνον, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν κἂν πλέον νὰ γίνῃ λόγος περὶ ὁρισμένου εἶναι, καὶ ἐν γένει περὶ εἶναι (ἀφοῦ εἶναι σημαίνει καθόρισμόν), οὔτε περὶ ἀντικειμένου «τινός», οὔτε περὶ τούτου ἢ ἐκείνου, ἢ περὶ ἰδικοῦ μου ἢ ἀνήκοντος εἰς ἄλλον (157 B· εἰς τὰ ἀνωτέρω περιλαμβάνεται ἤδη τό : οὔτε περὶ ὑποκειμενικοῦ οὔτε περὶ ἀντικειμενικοῦ εἶναι, καίτοι βραδύτερον θὰ ἔλθῃ τοῦτο ἀκόμη σαφέστερον εἰς φῶς), καὶ κατ' ἀρχὴν ἀδύνατον νὰ γίνῃ λόγος περὶ οἰουδήποτε διὰ τοῦ ὁποίου νὰ καθορίζηται ἢ ἐν τῇ διανοήσει· ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἐν μόνον μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ λέγωμεν : γίνεται, ἐνεργεῖται ἢ καταστρέφεται, μεταβάλλεται. Καὶ μάλιστα πάντα ταῦτα μόνον διὰ τὸν ἐκάστοτε ἀντιλαμβανόμενον καὶ ἐν τῇ ἐκάστοτε καταστάσει. Ἐγὼ εἶμαι ἀντιλαμβανόμενος μόνον ἐν σχέσει πρὸς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐκάστοτε ἀντιλαμβάνομαι, τὸ δὲ τελευταῖον τοῦτο εἶνε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο μόνον δι' ἐμὲ τὸν ἀντιλαμβανόμενον· μόνον ἄρα ἐν σχέσει πρὸς ἀλλήλους εἴμεθα ἀμφοτέρω—τὸ ἐκάστοτε ἀντικείμενον καὶ τὸ ἐκάστοτε ὑποκείμενον τῆς αἰσθήσεως—ὅταν εἴμεθα, καὶ γιγνόμεθα ὅταν γιγνόμεθα (τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δηλ.) διότι οὕτω συνδέει «ἢ ἀνάγκη» τὸ εἶναι ἡμῶν, δὲν συνδέει δὲ τὸ ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν πρὸς τὸ ἑτέρου τινός. Οὕτω ἄρα ἡμεῖς τ. ἔ. ἐγὼ καὶ τὸ ἀντικείμενό μου, μόνον πρὸς ἀλληλα εὕρισκόμεθα ἐν ἀχωρίστῳ ἀμοιβαίᾳ συσχετίσει. Κατ' ἀρχὴν δὲν ὑπάρχει μεμονωμένον εἶναι ἢ γίνεσθαι ἀλλὰ μόνον εἶναι καὶ γίνεσθαι ἐν σχέσει πρὸς κἄτι, τοῦ ἀντικειμένου ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑποκείμενον, τοῦ ὑποκειμένου ἐν σχέσει πρὸς ἀντικείμενόν τι (160 A B). Καὶ οὕτω, συνεπῶς, εἶνε κατ' ἀνάγκην ἀληθῆς δι' ἐμὲ ἢ αἴσθησίς μου, διότι ἀνήκει εἰς τὸ εἶναι μου (εἰς τὸ εἶναι δι' ἐμέ), καὶ μόνος ἐγὼ εἶμαι κριτῆς ἐκείνου τὸ ὁποῖον δι' ἐμὲ εἶνε ὅτι εἶνε, ἐκείνου τὸ ὁποῖον δι' ἐμὲ δὲν εἶνε ὅτι δὲν εἶνε· δὲν εἶνε ἄρα ἀπατηλὴ δι' ἐμὲ ἢ αἴσθησίς μου, γινώσκω ἄρα ὅτι αἰσθάνομαι (160 D). Τοιουτοτρόπως ὅμως βεβαίως ἢ αἴσθησις θὰ ἦτο γνῶσις.

Εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῶν ἀναλύσεων τούτων, καὶ οἶονεῖ ἐν παρόδῳ, ἀποκρούεται διὰ τὸ ὑποκειμενικὸν φαινόμενον πᾶσα τοπικὴ σχέσηις (153 D E), διότι αὕτη θὰ ἔφερε τάξιν τινὰ εἰς τὸ φαινόμενον, θὰ τὸ ἐβεβαίον, θὰ τὸ καθόριζε, θὰ καθίστα αὐτὸ αὐτοτελές (δυνάμενον νὰ ἀνα-

γνωρισθῆ) ἀντικείμενον. Ἡ τοπικὴ ἄρα σχέσις εἶνε ἀρχὴ τάξεως, καθορισμοῦ καὶ δι' αὐτῶν ἀντικειμενισμοῦ· ἡ δὲ γυμνή, καθαρὰ αἰσθησις καθ' ἑαυτὴν εἶνε ἐστερημένη τάξεως καὶ καθορισμοῦ, κατὰ συνέπειαν εἰς οὐδένα τόπον εὐρίσκεται, ὅητῶς: οὔτε ἔξωθεν τοῦ αἰθανομένου οὔτε (μὲ σημασίαν τοπικὴν) ἐν αὐτῷ. Οὕτω λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁ τοπικὸς καθορισμὸς—περὶ τοῦ χρονικοῦ καθορισμοῦ θὰ ἰσχύσει βεβαίως τὸ αὐτό—γίνεται σχετικὸς, συνιστᾶται ἐκάστοτε καὶ παρέρχεται πάλιν ἐν τῇ ἀδιαιρέτῳ στιγμῇ τῆς ἀμοιβαίας ἐκείνης σχέσεως εἰς τὴν ὁποίαν καὶ διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης κατ' ἀρχὴν «εἶνε» τι ἢ ὀρθότερον «γίνεται» τι. Συνήθως (οὕτω εἰς τὸν «Φαῖδρον») τὸ καταλαμβάνειν χρόνον (καὶ χρόνον) θεωρεῖται ὡς τὸ διακριτικὸν σημεῖον τῆς ἐμφανίσεως ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ· ἐνταῦθα διδασκόμεθα ὅτι, εἰς τὸ καθαρὸν φαινόμενον δὲν δύναται ν' ἀποδοθῆ οὔτε καὶ σχέσις κατὰ χρόνον (καὶ χρόνον) διότι δι' αὐτῆς θ' ἀπέκτα ἴδη καθορισμὸν, ἄρα εἶναι. Δὲν προετοιμάζεται ἄρα γε διὰ τῶν ἀνωτέρω ἢ ἔννοια ἐμπειρικοῦ τινος εἶναι, ἐνὸς εἶναι ἐν τῷ φαινόμενῳ ὑπὸ τοὺς καθορισμοὺς τοῦ χρόνου καὶ χώρου; Ὁ «Θεαίτητος» περιορίζεται εἰς τὸν μεμονωμένον τοῦτον ὑπαινιγμὸν τὸν ὁποῖον δὲν ἀναπτύσσει περισσότερον· ὁ «Φαῖδων» ὅμως, ὁ «Παρμενίδης», ὁ «Ἰτίμαιος», ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐπιλαμβάνονται ἐκ νέου τοῦ προβλήματος τοῦ χώρου ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως, ἐμβριθῶς ἀναπτύσσουσι καὶ μάλιστα λύουσιν αὐτὰ κατ' ἀρχὴν.

Ἄλλὰ πρὸ τούτου ἀνάγκη νὰ τελέσῃ πλήρη τὸν θρίαμβον αὐτῆς ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος. Καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ ἀβυσθηρόταται τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν, αἱ θεμελιώδεις ἔννοιαι τῶν μαθηματικῶν: ἴσον, μείζον, ἔλασσον, συμπικρᾶσύρονται εἰς τὸν στρόβυλον τῆς σχετικότητος· ἐπ' αὐτῶν δὲ ἀκριβῶς γίνεται σαφέστατα καταφανῆς ὁ προβληματικὸς χαρακτῆρ τοῦ γεγονότος τῆς σχετικότητος, διότι μᾶς δυσκολεύει εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσωμεν σαφῆ καὶ ὀρισμένην ἰδέαν περὶ τῶν ἰδίων ἡμῶν ἐννοιῶν, περὶ τῶν ἀπλουστάτων ἡμῶν θεμελιωδῶν γνώσεων, παρουσιάζουσα εἰς ἡμᾶς ταύτας ὡς παράδοξα ἐν ἡμῖν φαινόμενα (**φάσματα ἐν ἡμῖν** 15ῃ Α). Εἶνε εὐκολώτερον νὰ λύσωμεν τὰ καθ' ἕκαστον ζητήματα τὰ ὁποῖα ἀνακινεῖ ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης, ἀκριβῶς διὰ τῆς διακρίσεως τῶν ὅσα λέγει περὶ μεγεθῶν εἰς ἀπολύτως καὶ σχετικῶς λεγόμενα· εἶνε δὲ ἀστειῖον νὰ φανταζώμεθα ὅτι ὁ Πλάτων δὲν ἐγίνωσκε τοῦτο ὅσον καλὰ καὶ ἡμεῖς (ἴδε ἐπόμενον κεφάλ). Μόλις ὅμως ἐρωτήσωμεν: ἀλλὰ πῶς ἔχομεν τὸ ἀπόλυτον μέγεθος; ἀμέσως ἐπανερχεται ἡ δυσχέρεια. Τὸ σαφῶς καθορισμένον μέγεθος εἶνε ἰδία τῆς διανοήσεως θέσις, δὲν εἶνε δεδόμενόν τι. Τὸ φαινόμενον ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν μᾶς χορηγεῖ ἀπολύτους καθορισμούς· τοῦναντίον σημαίνει μᾶλλον τὸ πεδίον τῆς σχετικῆς θέσεως, καὶ δὴ τῆς ἀπείρου σχετικότητος, ἐὰν δὲν περιορισθῆ αὕτη διὰ τῆς ἀφηρημένης ἐννοίας. Τὸ πῶς ὅμως εἶνε δυνατόν νὰ ἐξαρκέσωσι μόναι αἱ ἀμοιβαῖαι συσχετίσεις ἄνευ ἀπολύτων ἀπαρχῶν, χωρὶς νὰ κατα-

λήξωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τῆς γνώσεως μεταβίλλεται εἰς τι ῥέον, ἀόριστον καὶ μὴ δυνάμενον νὰ καθορισθῆ, εἶνε ἀδύνατον νὰ λεχθῆ εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα· καὶ οὕτω τὸ γεγονός τῆς σχετικότητος παραμένει αἰωνίως ἀντικείμενον τῆς ἀπορίας ἐκείνης ἢ ὁποῖα μᾶς ἀναγκάζει νὰ φιλοσοφήσωμεν (155 D).

Οὕτω τέλος ὠθεῖται ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος μέχρι τῶν ἀκροτάτων αὐτῆς σημείων· ἐκ προθέσεως καλῶς ἐσκεμμένης διότι εἰς τὸ ὀξύτατον αὐτῆς σημεῖον ἀναιρεῖ αὐτὴ ἑαυτήν. Τὴν ἀπειρον ταύτην σχετικότητα εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῶμεν· καταστρέφει πᾶσαν βεβαιότητα τῆς ἐν τῇ διανοήσει θέσεως, πᾶσαν ἔννοιαν τῶν λεγόμενων· ὄχι μόνον δι' αὐτῆς θὰ ἐξηφανίζετο οἷονδὴποτε ἀμετάβλητον εἶναι, τὸ τοιοῦτον θὰ ἦτο ἴσως ἀκόμη δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν, ἀλλ' οὔτε ὅτι γίγνεται τι θὰ ἠδυνάμεθα πλέον νὰ ἐκφράσωμεν, οὔτε μάλιστα ὅτι φαίνεται τι (ὡς τι).

Ἡ συνέπεια αὕτη τοιοῦτον ἔχει παρασνευσθῆ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω λεχθέντων ὥστε θὰ ἦτο δυνατόν ἤδη ἐνταῦθα νὰ διατυπωθῆ. Ὁ Σωκράτης ὁμως ἐξακολουθεῖ νὰ παρουσιάζεται ὡς ἐνδιαφερόμενος ὑπέρομαχος τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, προβάλλων ἐπιχειρήματα τὰ ὁποῖα εἶνε πασίγνωστα ὡς τὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς κυρηναϊκῆς σχολῆς, βραδύτερον τῶν πυρρονιστῶν καὶ τῶν σκεπτικιστῶν τῆς Ἀκαδημίας. Ὁ σκοπὸς αὐτοῦ εἶνε προφανής· ὁ χαρακτήρ ἐκεῖνος τῆς διαρκοῦς σχετικότητος καὶ ὑποκειμενικότητος εἶνε πράγματι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς καθαρῆς αἰσθήσεως· ἀλλ' οἷτος ἀπαιτεῖ, μάλιστα περιλαμβάνει ἤδη ἐν ἑαυτῷ, κατ' ἀντιδιαστολήν, ἓνα εἶναι τὸ ὁποῖον νὰ ἔχη τοὺς ἀντίθετους προσδιορισμοὺς τ. ἔ. ἀναλλοίωτον βεβαιότητα, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀντικειμενικότητα. Εἰς τὸ σχεδιάγραμμα αὐτοῦ τῆς ἀκρας θεωρίας τῆς σχετικότητος, τῆς ὁποίας τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἠδύνατο νὰ ἀρυσθῆ ὁ Πλάτων ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῶν συγχρόνων, περιλαμβάνεται ἀμέσως ὁ πλατωνικὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ φαινομένου, ἐμμέσως δὲ ὁ πλατωνικὸς χαρακτηρισμὸς τῆς Ἰδέας.

Τὸ τοιοῦτον πρόκειται νὰ καταστήσῃ καταφανὲς ἢ ἐπικολουθοῦσα ἀντίκρουσις. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ πρώτη σειρά τῶν ἀντιρρήσεων δὲν ἐπιτρέπει νὰ διαγνώσωμεν σαφῶς ὅτι τείνουσι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἄλλως τε αἱ ἀντιρρήσεις αὗται ἀμέσως ἀποσύρονται. Νομίζω (μετὰ τοῦ Bonitz καὶ ἄλλων) ὅτι ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν ταύτας ὡς παροῦσαν ἀποτυχουσῶν ἐναντίον τῆς θεωρίας ἐκείνης ἐπιθέσεων ἀπὸ μέρους ἄλλων φιλοσόφων εἰς τοὺς ὁποίους ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὑποδεικνύεται ὅτι οὐκ ἂν ἠγνόησαν τὴν ἀληθῆ λεπτότητα καὶ τὴν βαθυτέραν τάσιν τῆς θεωρίας ἐκείνης· διότι ἤδη εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἀπέκρυπεν ὁ Πλάτων τὴν συμπιθίαν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς θεωρίας ἐκείνης, ἀποκαλέσας μάλιστα αὐτοὺς τοὺς «πολύ κομψοτέρους» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ὠρισμένους ἄλλους «μαλ' εὐαμούσους» δηλαδὴ φιλοσόφους σκεπτομένους χονδροειδῶς ἕλιστι-

κῶς (εἶνε πολὺ πιθανόν νὰ πρόκειται περὶ τοῦ Ἀντισθέους καὶ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ).

Οὗτοι φαίνεται ὅτι ἀντέκρουον τὸν Πρωταγόραν καὶ τοὺς διαδεχθέντας αὐτὸν διὰ τοιούτων περίπου ἐπιχειρημάτων : Λιαιτί μέτρον νὰ εἶνε ὁ ἄνθρωπος καὶ ὄχι ὁ χοῖρος ἢ ὁ πῖθηκος ; Καὶ τί γίνεται τότε ἡ ὑπεροχος ἐπιστήμη διὰ τὴν ὁποίαν καυχᾶται ὁ σοφιστὴς καὶ τὴν ὁποίαν προθυμοποιεῖται νὰ μεταδώσῃ ἐπὶ ἀμοιβῇ καὶ εἰς ἄλλους ; Ἄρα γε οὐδεὶς ἄνθρωπος ἢ Θεὸς εἶνε δυνατόν ἐν γένει νὰ ὑπερέχῃ ἄλλον κατὰ τὴν μάθησιν (161 ε) ; Ἡ πῶς εἶνε δυνατόν τὸ αἰσθάνεσθαι νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸ ἐννοεῖν ἀφοῦ ὁ ξένος δύναται μὲν νὰ ἀκούσῃ τὴν γλῶσσαν ἡμῶν ὄχι ὅμως καὶ νὰ ἐγνωσῇ αὐτήν ; Ἡ πῶς εἶνε δυνατόν τὸ αἰσθάνεσθαι νὰ ἰσοδυναμῇ πρὸς τὸ γινώσκειν ὅταν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς, π. γ. διὰ τῆς ὁράσεως ἔγνω, ἐξακολουθῶ νὰ γινώσκω διὰ τῆς διατηρήσεως ἐν τῇ μνήμῃ καὶ ἀφοῦ κλείσω τοὺς ὀφθαλμούς, ὁπότε, ταυτοχρόνως, θὰ γινώσκω καὶ δὲν θὰ γινώσκω τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ;

Αἱ ἐπιθέσεις αὗται, τῶν ὁποίων ὁ ἐπιπόλιμος σοφιστικὸς χαρακτὴρ ἰσχυρῶς ἀντιτίθεται πρὸς τὴν λεπτότητα τῆς καταπολεμουμένης θεωρίας, ἀποκρούονται εὐκολώτατα ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρα εἰς τὸν ὁποῖον ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης ἐπιτρέπει ἐπανειλημμένως (162 D, 166 A) νὰ λάβῃ αὐτοπροσώπως τὸν λόγον διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ ἑαυτὸν. Ἡ αὐστηρῶς ἐφαρμοζομένη θεωρία τῆς σχετικότητος δὲν δύναται καθόλου νὰ παραδεχθῇ ὅτι π. γ. ἡ αἰσθησις καὶ ἡ μνήμη ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον ἢ ἐν τῇ μνήμῃ παρίστασις εἶνε νέα ἐντύπωσις (ἐν εὐρύτερῃ σημασίᾳ : συναίσθησις) αὐστηρῶς ὅμως καὶ κατ' ἀρχὴν ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, δύο ἐξ αἰσθήσεων ἐντυπώσεις δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἔχωσι τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, μάλιστα οὔτε τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον. Ἐννοεῖται ὅτι οὕτω ἐξαφανίζεται πᾶσα ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐμποδίζει διάκρισιν τῶν παραστάσεων ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν· τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι αἱ μὲν εἶνε ἀληθέστεραι τῶν δέ, ἀλλὰ πάντως ὅτι, ὡς διδίδσκει ἡμῖς ἡ πείρα, εἶνε ὀφελιμώτεραι· ἐκεῖνον δὲ ὁ ὁποῖος εἶνε εἰς θέσιν ὡς ἐκ τῆς ἑαυτοῦ καταστάσεως νὰ μεταβάλῃ ὀλιγώτερον ὀφελίμους παραστάσεις εἰς ὀφελιμωτέρας τοιαύτας, ἀποκαλοῦμεν τὸν εἰδήμονα· τοιοῦτος εἶνε π. γ. διὰ τὰ φυτὰ (διότι καὶ τὰ φυτὰ ἔχουσιν αἰσθησιν) ὁ γεωργός, διὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ὁ ἰατρός, διὰ τὰς πολιτείας ὁ ῥήτωρ καὶ διὰ τὴν ψυχὴν τῶν καθ' ἕναστος ἀτόμων ὁ σοφιστὴς. Εἶνε δὲ τοῦτο ἡ οὐσιώδης διάκρισις διὰ τῆς ὁποίας ἡ μεταγενεστέρα Σκέψις, καίτοι ἀρνούμενη τελείως ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ φθάσωμεν ποτὲ εἰς θεωρητικὴν γνῶσιν, ἀμύγεται ἐναντίον τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ «βίου», ὑποστηρίζουσα τὴν ἀπαραίτητον ἀνάγκην πρακτικῆς γνώσεως, κατὰ τὴν γνωστὴν εἰς ἡμᾶς ἔννοιαν τῆς «ἐμπειρίας» ἄνευ καὶ τῆς ἐλαχίστης ἀπαιτήσεως τῆς θεωρητικότητος.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δίδεται οὕτω ὄχι ἄστοχος ἀπάντησις εἰς τὰς ἀντιρ-

ρήσεις εκείνας ἀφοῦ ἄλλως τε αὐταὶ δὲν ἔφθανον μέχρι τῶν τελευταίων συνεπειῶν τῆς καταπολεμουμένης θεωρίας· δὲν ἔπεται ὅμως βεβαίως ὅτι διὰ τῆς προσθήκης ταύτης δύναται καλλίτερον νὰ ὑποστηριχθῇ ἡ θεωρία αὕτη, ὡς ἀκόπως θὰ καταδείξει ἡ ἤδη ἐπακολουθοῦσα σοβαρὰ κριτικὴ.

Ἡ ἀρχὴ γίνεται διὰ τυπικῆς μᾶλλον ἀντιρρήσεως. Ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος ἀναμφιβόλως ἐπιθυμεῖ νὰ ὑποστηρίξη ἑαυτὴν ὡς ἀντικειμενικῶς ἀληθῆ· καὶ ὅμως ἀποκλείει πᾶσαν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν· ἀναιρεῖ ἄρα αὐτὴ ἑαυτήν. Τοῦτο ἐκφράζεται διὰ τοῦ ἐξῆς συλλογισμοῦ: ἐὰν πᾶσα ὑποκειμενικὴ δόξα εὐρίσκεται ἐν τῷ δικαίῳ, θὰ εὐρίσκεται ἐν τῷ δικαίῳ καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ δόξα τοῦ δοξάζοντος ὅτι οὐχὶ πᾶσα ὑποκειμενικὴ δόξα εὐρίσκεται ἐν τῷ δικαίῳ. Ἡ ἀντίρρηση δὲν εἶνε ἐντελῶς πειστικὴ, διότι συνεπῆς σκεπτικὸς φιλόσοφος δύναται νὰ ἀπαντήσῃ εἰς ταῦτα—οἱ μεταγενέστεροι τοῦλάχιστον σκεπτικοὶ οὕτω ἀπήντησαν—ὅτι οὔτε κἂν διεννοήθῃ νὰ ὑποστηρίξη τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θεωρίαν ὡς ἔχουσαν ἀντικειμενικὸν κῦρος, ἀλλ' ὡς εἰ τὸ ὁποῖον φαίνεται εἰς αὐτὸν τοιοῦτον, καίτοι δὲν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ· δὲν δύναται ὅμως ν' ἀποδειχθῇ καὶ τὸ ἐναντίον. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο θίγει τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος τότε μόνον ὅταν αὕτη εἶνε ἀρκούντως ἀσυνεπῆς ὥστε νὰ θέλῃ νὰ ὑποστηρίξη ὅτι εἶνε θεωρία μὲ ἀξιόσους ἀντικειμενικοῦ κῦρους. Φαίνεται ὅτι πράγματι ὁ Πρωταγόρας ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀσυνέπειαν ταύτην «ἀρνητικοῦ δογματισμοῦ»: ὁ Δημόκριτος τοῦλάχιστον ἀπειθῦνει ἐναντίον αὐτοῦ τὸ αὐτὸ ἐπιχείρημα. Δὲν δυνάμεθα ὅμως πλέον νὰ παραδεχθῶμεν τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν Ἄριστιππον· ἡ μεταγενεστέρα Σκέψις, ὡς εἶπομεν, ἀπέφυγε μετὰ προσοχῆς τὴν ἀσυνέπειαν ταύτην.

Αὐτὸς ἄλλως τε ὁ Πλάτων ἀποδίδει κανακρανῶς πολὺ μεγαλειότεραν σημασίαν εἰς τὸ δεύτερον, ἤδη βαθύτερον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος εἰσχωροῦν ἐπιχείρημα: ἐν πάσῃ περιπτώσει διὰ τὴν αὐστηρὰν θεωρίαν τῆς σχετικότητος παραμένει μόνον ἡ ἀλήθεια ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀμέσως κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν αἰσθάνεται τις· οἷονδῆποτε τοῦναντίον, πέραν τούτου λεγόμενον, ἰδίως δὲ τὸ λεγόμενον περὶ μέλλοντος τινὸς πράγματος, εἶνε ἀπαράδεκτον. Τὸ ἀπλῶς παρὸν δυνατόν νὰ εἶνε ὅ,τι φαίνεται. Πάντως ὅμως δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ τὸ παρὸν ὡς μέτρον τοῦ μὴ παρόντος.

Τὸ ἐπιχείρημα κατευθύνεται ἐναντίον τῆς γνωστῆς εἰς ἡμᾶς σοφιστικῆς ἐννοίας τῆς ἐμπειρίας ὡς τῆς ἐπιτυχοῦς προγνώσεως μελλόντων γεγονότων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρατηρήσεως τῆς κανονικῆς ἀλληλουχίας τῶν φαινομένων. Ἰδιαζόντως ἐπιτυχὲς εἶνε τὸ ἐπιχείρημα ἐὰν, ὡς παρεδέχθημεν, ἡ ἐννοια αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν Πρωταγόραν. Καὶ πάλιν δὲν ἔχει βεβαίως ἀνάγκην ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος νὰ ὑποστηρίξη τὴν ἐννοίαν ταύτην ὡς γνώσιν ἔχουσαν ἀντικειμενικὸν κῦρος ἀλλὰ μόνον, ὡς ἄλλως τε πᾶντοτε πράττει τοῦτο ὁ μεταγενέστερος σκεπτικὸς ἐμπειρισμὸς, ὡς ὑπο-

κατάστατον γνῶσιν, διὰ τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἐγείρεται ἀπαίτησις ἐπιστημονικῆς ἀληθείας ἀλλ' ἀπλῆς πρακτικῆς χρησιμότητος. Ἀκριβῶς δ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης παρουσιάζει ὁ Πλάτων τὸν Πρωταγόραν ὁρμώμενον κατὰ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν πρώτων ἀντιρροήσεων ὡς ἐκ τούτου οὐδὲ τοῦτον δύναται σοβαρῶς νὰ θίξῃ τὸ ἐπιχείρημα.

Ἄλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων τοῦ Πλάτωνος δὲν εἶνε ἀρκούντως ριζικὸν τὸ ἐπιχείρημα ἢ μείζων πρότασις κίμνει περισσοτέρως τοῦ δέοντος παραχωρήσεις. Τοῦτο ἀποκαλύπτει ἢ ἀσυγκρίτως τῷ λόγῳ δομιντέρα κριτικὴ ἢ ὁποία, πράγματι, ἄνευ ἐλπίδος σωτηρίας, ἐκηδεύει τὴν θεωρίαν τῆς αὐστηρᾶς σχετικότητος, ἰδίως νῦν ὅποτε κατευθύνεται ἐναντίον τῆς ἠρακλειτικῆς βάσεως αὐτῆς. Ἐὰν τὰ πάντα ἀπολύτως μεταβάλλονται διαρκῶς, τόσον κατὰ τόπον ὅσον καὶ κατὰ ποιότητα, καὶ τίποτε, ἀπὸ οἴασδῆποτε ἀπόψεως, δὲν μένει ἀναλλοίωτον ἕστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑποδείξωμεν καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ ὑποκείμενον τῆς ἀλλοιώσεως διαρκῶς μᾶς διαφεύγει μόλις προσπαθοῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ καθορίσωμεν αὐτὸ διὰ λέξεων. Ἰσχύει δὲ τοῦτο ὅχι μόνον διὰ τὸ ἀντικείμενον τὸ ὁποῖον ἴσως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διακρίνομεν τῆς αἰσθητῆς αὐτοῦ ἐμφανίσεως, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὸ ταῦτο τὸ φαινόμενον τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ὡς τοιοῦτον, θὰ ἀπετέλει ἤδη τὸ ἀντικείμενον. Τίποτε ἄρα ἀπολύτως δὲν παραμένει τὸ ὅπαιον νὰ δυνάμεθα νὰ συγκρατήσωμεν ἐν τῇ διανοίᾳ. Ἄν θὰ εἴμεθα πλέον εἰς θέσιν νὰ εἴπωμεν ὅτι τί εἶνε οὕτως ἢ ἄλλως δὲν θὰ ὑπάρχει πλέον τὸ «οὕτως» ἢ «ἄλλως», τὸ εἶναι οὕτως ἢ ἄλλως, οὐδὲ τὸ γίγνεσθαι ἢ φαίνεσθαι οὕτως ἢ ἄλλως ἀλλὰ θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐφεύρωμεν ἐντελῶς νέαν γλῶσσαν διὰ νὰ κατορθώσωμεν ὅπωςδῆποτε νὰ ἐκφράσωμεν τὴν διαρκῶς μεταβαλλομένην ταύτην κατάστασιν. Ἡ καταλληλοτάτη ἐκφρασις θὰ ἦτο π.χ. «οὐτε ὅπωςδῆποτε» («οὐδ' ὅπως»), ἀκόμη δὲ ἐπιτυχέστερον θὰ ἦτο νὰ ἀποκαλέσωμεν αὐτὴν τὸ μὴ καθωρισμένον (*ἀπειρον* 183 B).

Ἡ λέξις αὕτη ἀποτελεῖ τὸ ὀξύτατον σημεῖον τοῦ χαρακτηρισμοῦ τῆς αἰσθήσεως. Ἡ αἰσθησις ἄνευ τῆς λειτουργίας τῆς ἐννοίας θὰ εἶνε κατὰ ταῦτα τὸ ἀπολύτως ἀκαθόριστον, μάλιστα τὸ καθ' ἑαυτὸ ἀνεπίδεκτον καθορισμοῦ ὁ χαρακτηρισμὸς δ' οὗτος ἀποδίδεται βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, ἐν τῷ «Παρμενίδῃ» καὶ τῷ «Φιλήβῳ», ῥητῶς εἰς τὴν καθαρὰν αἰσθησιν. Ἡᾶς καθορισμὸς, συνεκῶς, εἶνε μᾶλλον ἔργον τῆς διανοήσεως. Μάλιστα μόνον ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς καθοριστικῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως ἦτο δυνατόν νὰ χαρακτηρισθῇ τὸ αἰσθητὸν ὡς τὸ μὴ καθωρισμένον ἀλλὰ καθωριστέον ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὅμως ἀπόψεως εἶνε δυνατόν, κατὰ συνέπειαν, καὶ θετικῶς νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς τὸ μὴ ἐξ ἑαυτοῦ ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως δυνάμενον νὰ καθωρισθῇ. Οὕτω εἶδομεν ἤδη ὅτι εἰς τὸ καθαρῶς αἰσθητὸν ἀνάγκη νὰ ἀρνηθῶμεν καὶ αὐτὴν τὴν τοπικὴν σχέσιν, διότι ὁ

τόπος εἶνε ἤδη καθορισμὸς ὁ ὅποιος δὲν εἶνε δυνατὸς ἄνευ τῆς καθοριστικῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως· τὸ αὐτὸ δὲ ἰσχύει καὶ περὶ τοῦ χρονικοῦ καθορισμοῦ. Δὲν διατηρεῖται ἄρα οὔτε ἡ προηγουμένως εἰς τὴν αἴσθησιν γενομένη παραχώρησις ὅτι εἶνε αὕτη ἀξιόπιστος μέτρος τοῦλάχιστον τοῦ ἐνταῦθα καὶ ταύτην τὴν στιγμὴν φαινομένου. Δὲν ὑπάρχει οὔτε «ἐνταῦθα» οὔτε «ταύτην τὴν στιγμὴν» δηλ. δὲν ὑπάρχει ὠρισμένος τόπος καὶ ὠρισμένον χρονικὸν σημεῖον ἄνευ τῆς καθοριστικῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως, διότι τὸ τοιοῦτον θὰ ἐσήμαινεν ἤδη «τόδε» ἐνῶ ἐπανειλημμένως ἐλέχθη ὅτι κατὰ τὴν αὐστηρῶς συνεπῆ θεωρίαν τῆς ἀποκλειστικῆς σχετικότητος οὐδὲν «τόδε» ὑπάρχει.

Ὅχι ἄνευ βαθυτέρου τινὸς σκοποῦ ἐπιναφέρεται εἰς τὴν μνήμην μας, ἀκριβῶς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, ἡ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετος πρὸς τὴν τῆς σχετικότητος θεωρία τῶν ἐλεατῶν ἡ ὁποία ἀπέριπτε ἀπολύτως τὸ φαινόμενον ἀκριβῶς ἔνεκα τῆς διαρκοῦς αὐτοῦ σχετικότητος καὶ παρεδέχτο μόνον τὸ ἀναλλοίωτον ἐν τῆς καθαρᾶς ἐν τῇ διανοήσει θέσεως. Δυναίμεθα ὅμως ἤδη νὰ προΐδωμεν ὅτι ὁ Πλάτων, κατανοήσας τοσοῦτον καλῶς καὶ παραδεχθὲς τὸ μέγα γεγονός τῆς σχετικότητος, δὲν θὰ θελήσει βεβαίως νὰ καταλήξῃ εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον. Εἶνε μὲν βέβαιον ὅτι ἀναβιάλλει δι' εὐθετώτερον χρόνον τὴν κριτικὴν τῆς θεωρίας τῶν ἐλεατῶν, διότι εἶνε τοῦτο παρα πολὺ σπουδαῖον πρᾶγμα ἢ ὥστε νὰ δύναται νὰ συζητηθῆ αὐτῶ ἐν παρόδῳ· ἀλλ' ἀφ' ἑτέρου εἶνε ἤδη νῦν φανερόν ὅτι δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀσπασθῆ τὴν γνώμην αὐτῶν. Ἡ ἔκφρασις τοῦ σεβασμοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν μεγάλην ἐμβρόθειαν τοῦ Παρμενίδου («βάθος τι ἔχει παντάπασι γενναῖον») ἤχοι ὡς προανάκρουσμα τὸ ὅποιον προαναγγέλλει ὡς ἐπρωδὸν αὐστηροτάτην κριτικὴν.

Ἐντὶ τούτου προτιμᾶ, ἐν εἴδει ἐπιλόγιου εἰς τὸ περαιωθὲν ἤδη πρῶτον μέρος τῆς ἐρεῦνης, νὰ ἐκθέσῃ εἰς ἡμᾶς ἐν συντομίᾳ, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἄμεσον καὶ θετικόν, τὴν λειτουργίαν τῆς διανοήσεως τοῦθ' ὅπερ πράγματι ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς ὅλης συζητήσεως· καίτοι δὲ ἡ περιγραφὴ αὕτη φέρει ψυχολογικὸν χαρακτῆρα, ἀποκαλύπτει τῶντι τὸ βαθύτατον θεμέλιον τῆς πλατωνικῆς λογικῆς.

Δ'. Ἡ νέα ἔννοια τῆς γνώσεως.

Διὰ τίνας αἰσθανόμεθα ; Διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, τῶν ὄτων καὶ καθ' ἑξῆς. Ἀλλὰ τὸ «διὰ τίνας» τοῦτο εἶνε παρὰ πολὺ ἀόριστον· σημαίνει ἄρα γε ὅτι αἱ αἰσθήσεις εἶνε ἐκεῖνο διὰ τοῦ ὁποίου, δυνάμει τοῦ ὁποίου, ἢ ἀπλῶς ἐκεῖνο τῇ μεσολαβήσει τοῦ ὁποίου, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ὁποίου αἰσθανόμεθα ; Μὲ ἄλλους λόγους αἱ διάφοροι ἡμῶν αἰσθήσεις εἶνε ἄρα γε κεκλεισμένοι ἐντὸς ἡμῶν ὅπως οἱ ἦρωες τῆς Τρωάδος ἐντὸς τοῦ δουρείου ἵππου χωρὶς κοινὴν ἀναφορὰν πρὸς ὠρισμένην ἐνότητα (πρὸς μίαν Ἰδέαν), εἴτε ψυχὴν (συνειδός), εἴτε ὅπωςδήποτε ἄλλως ἀποκαλέσωμεν

αὐτήν, δυνάμει τῆς ὁποίας, τῇ μεσολαβῆσει δὲ μόνον ἐκείνον (τῶν αἰσθήσεων) αἰσθανόμεθα τὸ αἰσθητόν ;

Διὰ τῶν ἀνωτέρω σαφῶς διατυποῦται ἡ ἐνότης τοῦ συνειδότητος ὡς θεμελιώδης λειτουργία τῆς γνώσεως. Ἡ ἐνότης τοῦ βλέμματος τῆς διανοίας ἐν τῇ ὁποίᾳ (ἐνότητι) συλλήβδην ὁρᾶται ἡ πληθὺς τῶν αἰσθήσεων, ἰδοὺ ἡ «μία Ἰδέα», ἀμφιταλαντεύεται δὲ ὁ Πλάτων μὴ γνωρίζων πῶς νὰ ἀποκαλέσῃ αὐτήν : *ψυχὴν*, ἢ ἄλλως πως. Ἀνάγκη γὰρ μὴ λησμονήσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἡ λέξις *ψυχὴ* χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος, καὶ ἐν γένει ὑπὸ τῆς φιλοσοφικῆς γλώσσης τῶν Ἑλλήνων, ἀντὶ τῆς ἑλληνοφιλῆς λέξεως τῆς ἀντιστοιχοῦσας πρὸς τὴν σημερινὴν λέξιν συνειδότης. Πολλοὶ σημαίνει ὄχι οὐσίαν ἀλλὰ λειτουργίαν· εἰς δὲ τὴν κοινὴν λαλομένην γλώσσαν σημαίνει τόσον ἀναπνοήν, πνεῦμα, ζωὴν, ὅσον καὶ τὸ ἡμιεγκόσμιον, οκτώδες ἐκεῖνο τί τὸ ὁραῖον κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς κατὰκεῖ ἐντὸς τοῦ ὀλικοῦ σώματος καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ βιαιότερου ἐκπνέεται καὶ μεταβιβάνει εἰς τὸν κόσμον τῶν οὐρανῶν, ἐκτὸς ὅταν ὡς φαινόμενα παρουσιάζεται γύρω ἀπὸ τὰ μνήματα. Ἐνταῦθα ὅμως ἀρμολογῶν ἡ σημασία τῆς λειτουργίας διότι πρόκειται νὰ εἴνε «ἐν τῇ αὐτῇ ἐν ἡμῶν δυνάμει τοῦ ὁποίου ἡμεῖς» ὡς ἄνευ ὄργάνου ἀλλὰ χρησιμοποιοῦντες τὰ ὄργανα τοῦ σώματος, ἐπεξεργαζόμεθα ἐν τῇ διανοίᾳ τὸν καθορισμὸν τοῦ αἰσθητοῦ.

Ὅτι ὅμως τοιοῦτον τι ὑπάρχει ἀποδεικνύεται ὡς ἑξῆς : Ἐν ἑκαστῷ εἰδικῷ ὄργανῳ δύναται νὰ ἀντιληφθῇ μόνον μίαν εἰδικὴν ποιότητα (ἐκαστῇ αἰσθητῇ διαφορᾷ ἀπατεῖ καὶ ἰδιαιτέραν σύστοιχον φυσιολογικὴν τοιαύτην), τοῦναντίον πᾶς καθορισμὸς ἀναφερόμενος κατ' ὅμοιον τρόπον εἰς πράγματα τὰ ὁποῖα αἱ αἰσθήσεις ἡμῶν παρουσιάζουσιν ὡς διάφορα, δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν αἰσθητηρίων ὄργάνων τὰ ὁποῖα εἴνε μόνον τὸ μέσον διὰ τοῦ ὁποίου δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἀντίληψιν ἐνὸς ἐκαστοῦ τῶν αἰσθητῶν καθορισμῶν κατ' ἑαυτὸν. Διὰ τὴν ἀντίληψιν π. χ. δύο διαφόρων χρωμάτων θὰ ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἰδιαιτέρου δι' ἑκαστὸν τούτων αἰσθητηρίου ὄργάνου· τοῦναντίον τὸ κοινῶς δι' ἀμφοτέρω λεγόμενον ὅτι ἀμφοτέρω εἴνε, ἔπειτα ὅτι ἑκαστὸν τούτων εἴνε διάφορον τοῦ ἄλλου, τὰ ὅτι ὅμως ἑαυτῶ, ὅτι ὁμοῦ εἴνε δύο, ἐν ἑκαστῷ δι' ἑαυτὸ εἴνε, ὅτι εἴνε κατὰ ποιότητα ὅμοια ἢ ἀνόμοια, τοῦτο τὸ ἐπιπλέον κοινῶς ἐκτεινόμενον, δυνάμει τοῦ ὁποίου ἀποφαινόμεθα ὅτι : εἴνε ἢ δὲν εἴνε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο — ἢ ἂν διατυπώσωμεν ταῦτα ὑπὸ μορφῆν οὐσιαστικῶν ἀρηρημένων : *Εἶναι* καὶ *Μὴ εἶναι*, ὁμοίως τὰ ὅτι ὅτι καὶ *διαφορὰν*, *ἰσότητα* καὶ *ἀνισότητα* κατὰ ποῖόν, *ἐνότητα* καὶ *ἀριθμόν*, *ἄρτιον* καὶ *περιττόν* καὶ πᾶν ὅτι τούτοις ἔπεται» (πᾶν ὅτι τ. ἔ. ἐκ τούτων δύναται νὰ συναχθῇ ὁλόκληρος ἡ ἐπιστήμη τῶν καθαρῶν μαθηματικῶν δύναται νὰ εὑρῇ ἐνταῦθα τὴν ἀρετηρίαν αὐτῆς, κατὰ πρότον ὡς ἀριθμητικὴ) — ταῦτα πάντα τῇ βοήθειᾳ τί-

νος ὄργάνου θὰ ἀντιληφθῶμεν ; ἀπόκρισις : δι' οὐδενὸς εἰδικοῦ ὄργάνου, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο τὸ συνειδὸς ἀντιλαμβάνεται πάντας τοὺς «γενικοὺς» (ἐπὶ πάντων κοινῶς ἐφαρμοζομένους) προσδιορισμούς, δι' ἑαυτοῦ καὶ ὄχι τῇ βοήθειᾳ ὄργάνων τοῦ σώματος. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ θεμελιώδεις προσδιορισμοὶ τῆς ἠθικῆς : τὸ ὠραῖον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὰ ἀντίθετα αὐτῶν ἀνήκουσιν ἐνταῦθα διότι (ὡς κατεδείχθη ἤδη εἰς τὸν «Λάχητα») ἀναφέρονται ἐξ ἴσου εἰς τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον.

Ἰδιαιτέρως ἀκόμη ἐφιστᾶται ἡ προποχὴ ἐπὶ τοῦ γεγονότος ὅτι πάντα ταῦτα εἶνε ἔννοιαὶ σχέσεων τὰς ὁποίας τότε μόνον δυνάμεθα νὰ ἀποκτήσωμεν ὅταν ἔχωμεν ἐξ ἴσου παρὸν πρὸ τοῦ βλέμματός τῆς διανοίας τὸ κατὰ χρόνον διάφορον, διεξερχόμεθα τοῦτο καὶ παραβάλλοντες κρίνομεν αὐτό. Ὁχι μακρὰν εὐρίσκεται καὶ ἡ, μὴ ἐκφραζομένη ὁμοίως, συνέπεια ὅτε καὶ αὐτὸν τὸν κατὰ χρόνον καθορισμὸν δυνάμεθα νὰ κρίνομεν μόνον ἐκ τοῦ κεντρικοῦ, καθ' ἑαυτὸ μὴ χρονικῶς καθορισμένου σημείου τῆς ἐνόητος τοῦ συνειδότης. Μόνον οὕτω γινώσκομεν τὸ εἶναι τὸ τί εἶνε τι καὶ τὰ ἀντίθετα τούτων ὡς καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ταύτης τῆς ἀντιθέσεως (κατάφρασις, ἀρνησις καὶ ἀντίφρασις) καὶ καθ' ἑξῆς. Ἐν τέλει κατατάσσονται συλλήβδην οἱ θεμελιώδεις προσδιορισμοὶ ὑπὸ τοὺς δύο μεγάλους τίτλους : **εἶναι** καὶ **ἀξία**, **οὐσία** καὶ **ὄφελια**, τὰ δύο τοῦτέστι μεγάλα πεδία τῶν θεωρητικῶν καὶ πρακτικῶν θεμελιωδῶν κατηγορουμένων. Ἀφοῦ δὲ ἐπὶ τούτων βισίζεται τὸ δυνατόν τοῦ κρίνειν, τῆ ὁρισμένη ἔννοια τοῦ λεγομένου, ἔπεται ὅτι μόνον διὰ τούτων, καὶ ὄχι διὰ τῶν ἐντυπώσεων τῶν αἰσθήσεων, ὑπάρχει τὸ εἶναι (ἐν τῇ εὐρυτάτῃ σημασίᾳ τοῦ περιεχομένου τοῦ λεγομένου), ἄρα ἀλήθεια καὶ συνεπῶς γνῶσις.

Ἡ θεμελιώδης λειτουργία ἐπὶ τῆς ὁποίας, κατὰ ταῦτα, στηρίζεται ἡ γνῶσις καὶ ἡ ὁποία ἐν παρόδῳ εἶχεν ἤδη χαρακτηρισθῆ ὡς κρίσις (**κρίνειν**) καὶ δὴ ὡς κρίσις σχέσεως (186 AB), ἐπιβεβαιοῦται μετὰ ταῦτα ὁμοίως ὡς τοιαύτη. Ποία εἶνε ἡ ὀνομασία ἐκείνου τὸ ὁποῖον λαμβάνει χώραν ὅταν ἡ «ψυχὴ» (συνειδὸς) ἐντελῶς μόνη ἀσχολεῖται περὶ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἶνε ; ἀπόκρισις : κρίνειν διότι δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ μεταφράσωμεν ἄλλως πως τὴν λέξιν **δοξάζειν**, ἰδίως μετὰ τὴν σαφῆ δήλωσιν (189 ε.) ὅτι **διανοεῖσθαι** καλεῖται τὸ θέτειν ἐν τῇ **διανοίᾳ** διάφορόν τι ὡς διάφορον καὶ ὄχι ὡς ταυτόν. Τὶ δὲ εἶνε τοῦτο ; «**Λόγος** ὃν αὐτὴ πρὸς αὐτὴν ἢ ψυχὴ διεξέρχεται περὶ ὧν ἂν σκοπῆ». Τὸ διανοεῖσθαι ἄρα εἶνε συνομιλία κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ψυχὴ ἐρωτᾷ καὶ ἀποκρίνεται, ναὶ ἢ ὄχι. Ὅταν δὲ καταλήξει εἰς τι βέβαιον (ἀφορισμὸν, καθορισμὸν) πρὸς τὸ ὁποῖον μετὰ μείζονος ἢ ἐλάσσονος ταχύτητος τείνει, καὶ λέγει εἰς τὸ ἑξῆς **ἐν καὶ ταῦτόν**, μὴ εὐρισκομένη πλέον ἐν διαμάχῃ πρὸς ἑαυτήν, ἀποκαλοῦμεν τοῦτο «**δόξαν**»· εἶνε ἄρα αὕτη λόγος τὸν ὁποῖον ἡ ψυχὴ λέγει

ὄχι πρὸς ἄλλον τινὰ διὰ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ σιωπῶσα αὐτὴ πρὸς ἑαυτήν.

Οὕτω καταλήγουσιν, ἐν τέλει, ἡ μὲν γνώσις εἰς τὴν κ ρ ί σ ι ν, εἰς τὴν ἐν γένει λ ε ι τ ο υ ρ γ ί α ν τ ῆ ς σ υ ν θ ε τ ι κ ῆ ς ἐ ν ό τ η τ ο ς, αἱ δ' ἀφηρημένοι ἐννοιαὶ εἰς θεμελιώδεις ἐννοίας ὡς θ ε μ ε λ ι ώ δ ε ι ς τ ρ ό π ο υ ς τ ῆ ς σ υ ν θ έ σ ε ω ς, ὡς θ ε μ ε λ ι ώ δ ε ι ς λ ε ι τ ο υ ρ γ ί α ς τ ο ὗ κ ρ ί ν ε ι ν. Βεβαίως, κρίνειν δὲν ἰσοδυναμεῖ ἀπολύτως πρὸς γιννώσκειν. Ἄνάγκη ἀκόμη ὅλα αἰ ὀρθαί κρίσεις νὰ εὐρίσκωνται ἐν τελείᾳ συμφωνίᾳ πρὸς ἀλλήλας, ἀνάγκη γὰρ συνδέωνται εἰς σύστημα κρίσεων εἰς «ἐπιστήμην» καὶ νὰ στηρίζονται ἐπὶ πρώτων θεμελιωδῶν κρίσεων. Περὶ τούτου θὰ διευκρινίσωσιν ἡμᾶς ἐπαρκῶς αἱ περὶ λογικῆς ἔρευναι τοῦ «Φαίδωνος», τοῦ «Συμποσίου» καὶ τῆς «Πολιτείας», αἱ ὁποῖαι ἀφ' ἑτέρου διαρκῶς προὑποθέτουσι τὸ πρῶτον καὶ σπουδαιότερον πόρισμα εἰς τὸ ὁποῖον κατελήξαμεν ἐνταῦθα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ «Θεαίτητου» σκιαγραφηθὲν μόνον σύστημα τῶν θ ε μ ε λ ι ω δ ῶ ν ἐ ν ν ο ι ῶ ν, λεπτομερέστερον θ' ἀναλυθῆ καὶ αὐστηρότερον θὰ θεμελιωθῆ, ἀναπτυσσομένων τῶν ἐνταῦθα ἀπλῶς ἀπαριθμηθεισῶν θεμελιωδῶν ἐννοιῶν εἰς κατηγορούμενα θ ε μ ε λ ι ω δ ῶ ν κ ρ ί σ ε ω ν, βαθυνομένων ἄρα τῶν κ α τ η γ ο ρ ι ῶ ν (ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Kant) εἰς θ ε μ ε λ ι ώ δ ε ι ς ἀ ρ χ ά ς. Τὸ μέγα τοῦτο βῆμα ἐπιτελεῖται ὑπὸ τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ «Φαίδωνος»: εἶνε δὲ τοῦτο ὁ ἰσχυρότατος λόγος ὁ ἀναγκάζων ἡμᾶς νὰ προτάξωμεν χρονολογικῶς τὸν «Θεαίτητον» τοῦ «Φαίδωνος». Ὅχι μόνον σαφῶς προὑποθέτει ὁ «Φαίδων» τὰ πορίσματα τοῦ «Θεαίτητου», καὶ μάλιστα, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀμέσως ἀπὸ τῶν πρώτων φράσεων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ ζήτημα τῆς γνώσεως, ἀλλ' ἀκόμη μεγαλειτέραν ἀποδεικτικὴν δύναμιν ἔχει τὸ ἀντίστροφον ἐπιχείρημα ὅτι τὸ μέγιστον, διὰ παντὸς κρίσιμον ἀπόκτημα τοῦ «Φαίδωνος»: ἡ Ἰδέα τῆς ὑποθέσεως, δὲν προὑποτίθεται ἀκόμη εἰς τὸν «Θεαίτητον».

Βεβαίως τὸ θεμέλιον αὐτῆς τίθεται ἀκριβῶς ἐνταῦθα: μάλιστα καὶ ἡ τελευταία συνέπεια ἡ ὁποία θὰ εἶνε τὸ κορύφωμα τοῦ πλατωνικοῦ ἰδεϊσμοῦ τείνει νὰ φανερωθῆ: δὲν ἐκφέρεται ὅμως αὕτη, οὐδὲ κἄν ὑποδεικνύεται. Ἡ τελευταία τοῦτέστι διόρθωσις τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος θὰ ἦτο ἡ ἑξῆς: ὅτι καὶ αὕτη ἡ σχετικότης μόνον ὡς σ χ ε τ ι κ ῆ θ έ σ ι ς τ ῆ ς δ ι α ν ο ή σ ε ω ς δύναται νὰ νοηθῆ. Δὲν θὰ ἦτο ὅμως δυνατόν εἰς τὴν διάνοιαν νὰ θέσῃ τὴν σχέσιν χωρὶς νὰ θέσῃ ταυτοχρόνως καὶ τοὺς ὅρους τῆς ἀναφορᾶς τῆς σχέσεως οἱ ὁποῖοι, ὡς θέσεις τῆς διανοήσεως, ἀνταποκρίνονται τελείως εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐνότητος, τῆς ταυτότητος, τοῦ «καθ' αὐτό», ἐν τῇ σημασίᾳ ἄρα ταύτη ὀφείλουσι νὰ εἶνε «ἀπόλυτοι». Ἡ θεωρία τῆς σχετικότητος εἶχε πολὺ ὀρθῶς ἐννοήσει ὅτι τίποτε δὲν εἶνε ἀπολύτως δ ε δ ο μ έ ν ο ν οὔτε δύναται νὰ δοθῆ: ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦτο οὔτε αὕτη ἡ σχέση εἶνε ἀπολύτως δεδομένη ἀλλὰ καὶ αὕτη ὑφίσταται μόνον δυνάμει τῆς σχετικῆς θέσεως ἐν τῇ διανοήσει ἡ ὁποία ὅμως προὑποθέτει, μάλιστα ἐμπερικλείει, τὴν ἀπόλυτον θέσιν: τ. ἔ. τὴν θέσιν τῶν

καθαρῶν ἐννοιῶν. Πρόκειται ἄρα κατὰ τελευταῖον λόγον περὶ τῶν νόμων τῆς καθαροῦς λειτουργίας τῆς διανοήσεως οἱ ὅποιοι ὅμως διὰ τὴν διάνοιαν ἀνάγκη νὰ ἔχωσιν ἀπόλυτον κῦρος· ὄχι ὅμως ὡς πράγματα. Ἡ διατύπωσις αὕτη ἐξικνεῖται πέραν τοῦ «Θεαιτήτου»· ὅτι ὅμως εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν τελευταίαν ἐννοιαν τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας θ' ἀποδειχθῆ ἰδίως εἰς τὸν «Παρμενίδην» καὶ τὸν «Σοφιστήν».

Ε'. Ὁ δογματισμὸς τῆς «ἀληθοῦς δόξης».

Ἀπομένει ἤδη τὸ δεύτερον σπουδαῖον μέρος τοῦ διαλόγου: ἡ βίασανος τῆς γνώμης ὅτι ἡ γνώσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς «ἀληθῆ δόξαν μεθ' ἑρμηνείας».

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ μέρους τούτου (187 A) λέγεται ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐξαλείψωμεν ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε λεχθέντα καὶ νὰ ἀρχίσωμεν πάλιν ἐξ ἀρχῆς τὴν συζήτησιν· τοῦτο πρέπει νὰ ἐκληφθῆ κατὰ γράμμα· καὶ ἀπολύτως ἐκ τῶν συμπερασμάτων εἰς τὰ ὅποια κατέληξε τὸ πρῶτον μέρος δὲν πρέπει νὰ ἰσχύσῃ. Καὶ πράγματι, τὰ θεμελιώδη πορίσματα τὰ ὅποια πρὸ ὀλίγου συνήχθησαν, εἶνε ὡς ἐὰν νὰ μὴ ὑπῆρχον δι' ὅλην τὴν ἐπακολουθοῦσαν ἔρευναν. Εἰς τὴν δόξαν εἶχε δοθῆ ἡ ἐννοια τῆς κρίσεως, τῆς ἀναφορᾶς τ. ἔ. τοῦ ποικιλομόρφου τῶν αἰσθήσεων εἰς τὴν ἐνότητα τῆς διανοήσεως, καὶ δὴ δυνάμει ὠρισμένων συνθετικῶν θεμελιωδῶν λειτουργιῶν, τὰς ὁποίας ἡσύχως δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν: Κατηγορίας. Διὰ τούτων γινώσκειται τ. ἔ. τίθεται ἐν γένει διὰ πρώτην φορὰν ἐν τῇ διανοήσει, καὶ δι' αὐτὴν, τὸ ἀντικείμενον (τὸ «ὄ,τι εἶνε»). Ἄνευ αὐτῶν τὸ δεδομένον, τὸ αἰσθητὸν, εἶνε ἀπλῶς χ, καὶ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀπολύτως ἀόριστον, ἔχον ἀκόμη ἀνάγκην καθορισμοῦ. Ἐντικρου τῆς κριτικῆς ταύτης ἀπόψεως τῆς γνώσεως τοῦ ἀντικειμένου, ὡς δυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν αὐτὴν μεταχειριζόμενοι ἐν αὐστηρᾷ σημασίᾳ τὸν ὄρον τοῦτον τοῦ Kant, ἴσταται ἡ δογματικὴ διὰ τὴν ὁποίαν τὰ ἀντικείμενα εἶνε δεδομένα πρῶτον μὲν εἰς τὴν ἐντύπωσιν τῶν αἰσθήσεων ἔπειτα δὲ εἰς τὸ ἀπεικόνισμα αὐτῶν: τὴν παραστάσιν ἢ ὁποία ἔξωθεν ἐν εἶδει σφραγίδος ἀποτυπῶνται ἐπὶ τῆς ψυχῆς· ὅποτε ἀρκεῖ μόνον νὰ συσχετίσῃ κανεὶς ὀρθῶς τὰς παραστάσεις ταύτας πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῶν αἰσθήσεων διὰ νὰ μεταβληθῆ εἰς γνώσιν ἢ «ὀρθή» ἢ «ἀληθῆς» τ. ἔ. ἢ ἀκριβῶς ἀποτυπωμένη «παραστάσις».

Ἰδοὺ ἡ παχυλῶς δογματικὴ ἐννοια τῆς γνώμης ὅτι γνώσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀληθῆ παραστάσιν (μετὰ ἢ ἄνευ ἐπακολουθούσης ἐπεξηγήσεως), ἡ ὁποία ἐρευνᾶται εἰς τὸ δεύτερον μέρος καὶ καταλήγει εἰς ἀπαγωγὴν εἰς τὸ ἄτοπον. Ἄλλ' ὁ Σωκράτης, μὲ τὴν συνήθη αὐτοῦ πανουργίαν, προσποιεῖται ὅτι ἐντελῶς σοβαρῶς προτίθεται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν γνώμην ταύτην, ὡς νὰ ἀπέρρεεν αὕτη πολὺ φυσικῶς ἐκ τῶν προηγηθεισῶν ἀναλύσεων· δὲν λέγει οὔτε λέξιν, ὃ δὲ καλόπιστος Θεαιτή-

τος καθόλου δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι διὰ τῆς γνώμης ἐκείνης, προέγμει, ἐκφράζεται ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τῶν θεμελιωδῶν καθορισμῶν εἰς τοὺς ὁποίους πρὸ ὀλίγου εἶχον καταλήξει· πρωτίστως δὲ διαφεύγει αὐτὸν ὅτι ἡ ἐκφρασις **δόξα**, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τὸ φαινόμενον σχετίζεται ἡ νέα γνώμη πρὸς τὰς προηγηθείσας ἀναλύσεις, ἔλαβεν ἔντελῶς διαφοροετικὴν σημασίαν. Ἡ ἀπὸ μιᾶς σημασίας εἰς τὴν ἄλλην αὕτη μετάφρασις δὲν εἶνε δυνατὸν δυστυχῶς ν' ἀποδοθῆ εἰς τὴν μετάφρασιν· εἶνε ὅμως πικρὰ πολὺ φανερόν ὅτι ἡ λέξις **δόξα** ἐσήμαινε πρότερον μὲν κριτικὴν νῦν δὲ τοῦναντίον παρὰ τὰς τὰς.

Ἰδαίοντως καταφανῆς γίνεται ἡ ἀντίφρασις ὅτιαν βραδύτερον λέγεται ὅτι ἡ **δόξα** εἶνε ἔξωθεν ἀποτύπωσις ἐπὶ τοῦ ἐκ μυλιακοῦ κρηοῦ μίγματος τῆς ψυχῆς, ἢ ὅτι γνώσις τῆς ἀληθείας παραστάσεως εἶνε τὸ ἀπαύειν, καὶ λαμβάνειν τι τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχομεν ἀλλὰ δὲν κατείχομεν, ὅποτε πολλὰκις δύναται νὰ συμβῆ νὰ συλλάβωμεν, κατὰ παραδρομὴν, τὴν μίαν ἀληθῆ παραστάσιν ἀντὶ τῆς ἄλλης ἢ τὴν μὴ ἀληθῆ ἀντὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα. Τί ἀπέγινεν εἰς ὅλας ταύτας τὰς περιπτώσεις ἡ ψυχὴ ἢ ὁποία ἄνευ ὄργανου τινός, «διὰ τῶν ἰδίων της μέσων» δημιουργεῖ ἐν τῇ διανοήσει τὴν καθαρὰν ἔννοιαν καὶ ἄρα τίποτε τὸ καινὸν δὲν ἔχει πρὸς ἔξωθεν ἐρχομένην ἐπίδρασιν; καὶ τί κατὰ μείζονα λόγον ἀπέγινεν τὸ ὅτι: κατ' ἀρχὴν δι' ἡμᾶς δὲν ὑπάρχει εἶναι, δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια πικρὰ μόνον ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἐν τῇ καθαρῶς παραχθείσῃ ἐννοίᾳ; εἰς τὰς ἀνωτέρω παραμοιώσεις παρουσιάζεται ὁ δογματισμὸς διὰ τὴν χονδροειδεστάτην αὐτοῦ μορφήν· ἐνώπιόν μας ἔχομεν αὐτὴν ταύτην τὴν μεταγενεστέρην στοϊκὴν «ἐντύπωσιν» καὶ τὴν «καταληπτικὴν φαντασίαν» ἢ ὁποία συλλαμβάνει τὸ εἶναι καὶ ταῦτοχρόνως συλλαμβάνεται ὑπ' αὐτοῦ. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὑπῆρχεν ἤδη αὕτη εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Πλάτωνος· κατὰ πάσαν πιθανότητα ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Ἀντισθένης εἰς τὸν ὁποῖον εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναχθῶσι ὅλα αἱ ἀλλόκοτοι φαντασιοπληξίαι αὐταὶ τῆς γνωσεολογίας τῶν στοϊκῶν. Πρὸ παντὸς θεωρεῖται ἐνταῦθα ἡ ψυχὴ ὡς τι ἐνσώματον, ὅχι ἀπλῶς ἔχει, ἀλλὰ εἶνε σωματικὸν ὄργανον, τὸ πολὺ πολὺ κεντρικὸν ὄργανον. Καὶ αὕτω ἡ βία τῶν τῶν θεωριῶν τούτων χάνει δι' ἡμᾶς οἷονδὴποτε ἄμεσον ἐνδιαφέρον. Ἡ θετικὴ ἐρευνα ἐπερατώθη διὰ τοῦ «ἐπιλόγου» τοῦ πρώτου μέρους· τὰ μετὰ ταῦτα δύναται μόνον νὰ ἔχωσι τὴν ἀξίαν ἀντιποδείξεως τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε ἐκ τῶν προτέρων γνωστὸν εἰς πάντα ὁ ὁποῖος ὁρθῶς θὰ ὑπελόγησε.

Οὐχ ἦττον ἔχομεν νὰ εἴπωμεν καὶ περὶ τοῦ μέρους τούτου ὀλίγα τινά, κυρίως ἐπειδὴ εἰς αὐτὸ τίγονται τοὐλάχιστον ὁρισμένα ζητήματα τὰ ὁποία βραδύτερον, ἰδίως εἰς τὸν «Σοφιστήν», θὰ ἀπασχολήσασιν λίαν σοβαρῶς τὸν ἡμέτερον φιλόσοφον. Ὁ Πλάτων ἀντικρούει τὴν γνώμην ὅτι γνώσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἀληθῆ παραστάσιν, κυρίως διὰ τῆς ἀποδείξεως

ὅτι ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται αὕτη, εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχη τις ἐπιβαλλόμενην παράστασιν, νὰ ἀπατάται. Διότι ἀφοῦ εἶνε ἀπαράιτητον πάντοτε τὸ παριστώμενον νὰ εἶνε τι τὸ ὁποῖον πράγματι ὑπάρχει—ἡ παράστασις παρουσιάζεται ὡς ἐνέργεια ἐξασκουμένη ἐπὶ ἀληθῶς ὑπάρχοντος—εἶνε ἐν γένει ἀδύνατον νὰ παριστήσωμέν τι τὸ ὁποῖον δὲν «ὑπάρχει» τ. ἔ. κατὰ τὴν νῦν σημασίαν καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ὡς πρᾶγμα· δὲν δυνάμεθα νὰ «ἀρπάσωμεν» ἢ νὰ ἔχωμεν τὴν ἀποτύπωσιν πράγματος τὸ ὁποῖον δὲν «ὑπάρχει». Μὲ πολὺ πνεῦμα περιγράφεται κατόπιν ἡ παρομοίωσις τῆς ψυχῆς πρὸς περιστρωῖνα ἐντὸς τοῦ ὁποίου κρατοῦμεν κεκλεισμένας τὰς ἀληθεῖς παραστάσεις τῶν ἀντικειμένων, καὶ μόνον κατὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἀπατηθῶμεν, ἂν τοῦτέστι συλλάβωμεν τὴν μίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης. Παράδοξον μόνον ὅτι ἐνῶ κρατοῦμεν κεκλεισμένην ἐντὸς τῆς ψυχῆς μας τὴν γνῶσιν, πάλιν δὲν γινώσκομεν. Ἡ μήπως εἰς τὸν κλωβὸν τῆς ψυχῆς μας λάθρα ἐνεφώλευσιν καὶ....μὴ-γνώσεις; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ εἶχομεν ἀνάγκην δευτέρας γνώσεως διὰ νὰ διακρίνομεν τὰς γνώσεις τῶν μὴ-γνώσεων, ἐπειδὴ δὲ ἐξἄκολουθεῖ νὰ ὑφίσταται ὁ αὐτὸς λόγος, ἀφοῦ καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ γνῶσις θὰ πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, θὰ εἶχομεν ἀνάγκην τρίτης καὶ τετάρτης τοιαύτης καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἕκ' ἄπειρον χωρὶς οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον νὰ μάθωμεν περὶ τῆς γνώσεως.

Διὰ τὸν Πλάτωνα βεβαίως εἶνε πολὺ σοβαρὸν πρόβλημα πῶς εἶνε δυνατὴ ἡ πλάνη καὶ ἡ πεπλανημένη κρίσις : εἰς τὸν «Σοφιστὴν» μάλιστα θὰ ἐπανεύρωμεν τὸ πρόβλημα τοῦτο. Ἄλλ' ἡ ἐνταῦθα ἐρευνα τοῦ ζητήματος μόνον ὡς παροδία ξένων θεωριῶν δύναται νὰ νοηθῇ ἐκ τῆς ὁποίας, οὐδὲ καὶν ἐμμέσως, δυνάμεθα νὰ ἀρυσθῶμεν στοιχεῖα διὰ νὰ μορφώσωμεν γνώμην περὶ τῆς στάσεως αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ καθ' ἑαυτὸ σπουδαῖον, γελοιοδῶς ὅμως εἰς τὰς ἀνωτέρω θεωρίας παρανοηθὲν ζήτημα. Φαίνεται ὅτι μέχρι τοῦδε δὲν ἀντελήφθησαν καθόλου οἱ ἐρμηνευταὶ ὅτι ὅλαι αἱ διάφοροι αὗται συγχύσεις εἶνε ἀπλούστατα ἢ συνέπεια τῆς σιωπηρῶς ὡς βίαςως παραδεκτῆς γενομένης χονδροειδῶς δογματικῆς ἐννοίας τῆς γνώσεως, ἀμέσως δὲ αἴρονται μόλις κατανοήσῃ τις ὅτι τὸ εἶναι δὲν ἀποτελεῖ δεδομένον τι, ἀλλ' ὅτι διὰ τὴν γνῶσιν θὰ παραχθῇ τοῦτο τὸ πρῶτον ἐν αὐτῇ τῇ γνώσει, ὡς ἄλλως τε προηγουμένως λεπτομερῶς ἐξετέθη. Ἡ κλεῖς αὕτη λύει τὰ πάντα κατὰ τρόπον μέχρι τοῦ γελοίου ἀπλοῦν. Εἰς ὠρισμένον σημεῖον ὄφειλε νὰ διστάσῃ καὶ ὁ πλέον ἀνύποπτος ἐκ τῶν ἀναγνωστῶν : διδάσκειν καὶ μαθητάνειν ἐρμηνεύονται ἀφελέστατα (198 A) ὡς μεταδίδειν καὶ δέχεσθαι ἔξωθεν. Αὕτη ἦτο ἡ γνώμη τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρα (Πρωτ. 319 B) τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων φανερὸν ὅτι ἐκεῖ ἤδη δὲν συνεμερίζετο, ζητῶς ὅμως εἰς τὴν «Μένωνα» (93 B D) ἅπαξ διὰ παντός (πρβλ. π. χ. «Πολιτεία» 518 B C) ἀπέκρουσε.

Τούτιον οὕτω ἐχόντων θεωροῦμεν περιττὸν νὰ ἀναφέρωμεν καὶ ἐξη-

γήσωμεν ἐν τοῖς καθ' ἕνα τὰς ἐπιχειρηματολογίας τοῦ μέρους τούτου. Μία μόνον ἐπιχειρηματολογία ἔχει ἀνάγκην ἰδιαιτέρας ἐρμηνείας διότι εἰς αὐτὴν ἀναμιγνύει ὁ Πλάτων, κατὰ τρόπον ὄχι ἀμέσως καταφανῆ, ἰδίαν, καὶ δὴ σπουδαίαν, θεωρίαν μετὰ ξένων. Μία ἐκ τῶν πολλαπλῶν μορφῶν τῆς δογματικῆς ἀπόψεως—φαίνεται ὅτι πράγματι πρόκειται περὶ διαφόρων ἐκφράσεων μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς θεμελιώδους ἰδέας, ἐκφράσεων αἱ ὁποῖαι ὅλαι θὰ ἔχουσι ὡς πηγὴν ἓνα καὶ μόνον συγγραφέα τὸν πολυγράφον Ἀντισθένην—ἔχει ὡς ἑξῆς: Ἐὰν ἀντικείμενα ἀποτελοῦνται ἐξ ὀρισμένων τελευταίων στοιχείων, οἷον γραμμάτων τοῦ εἶναι· περὶ αὐτῶν οὐδεμία ἐξήγησις (λόγος) ὑπάρχει· δυνάμεθα γὰρ ὀνομάσωμεν ἐν ἕκαστον τούτων χωριστά, ἀλλὰ τίποτε ἄλλο δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῶν, ὅτι εἶνε τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ἢ ὅτι δὲν εἶνε· οὔτε κἂν «τοῦτο» ἢ «ἐκεῖνο» ἢ «ἕκαστον» ἢ «μόνον τοῦτο» ἢ «αὐτὸ» δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῶν (καταφανῶς πρὸς παρωδίαν ἀναφερομένη συνέπεια) διότι ὅλα αὐτὰ θὰ ἦσαν κατηγορούμενα ξένα πρὸς τὸ ἀντικείμενον. Περὶ τοῦ συνθέτου πράγματος τοῦναντίον ὑπάρχει ἐξήγησις, τ. ἔ. ἀκριβῶς τὸ ὅτι εἶνε σύνθετον ἐκ τῶν «γραμμάτων» ἐκείνων. Διότι ἡ ἐξήγησις, ἢ πρότασις, εἶνε σύνθεσις ὀνομάτων· (ἀκριβῶς τοῦτο σημαίνουν τὰ «ἕκατὸν ξύλα» τῆς ἀμάξης 207 A : τ. ἔ. ὀρισμὸν δι' ἐξωτερικῆς μηχανικῆς συνδέσεως, ἀντὶ τοῦ συμπλέγματος χαρακτηριστικῶν στοιχείων). Ἐὰν στοιχεῖα κατὰ ταῦτα, συμπεριβαίνει ἡ θεωρία, δὲν εἶνε ἀντικείμενον τῆς γνώσεως, τοῦναντίον εἶνε δ ε δ ο μ ε ν α ὕ π ὀ τ ῶ ν ἐ ν τ υ π ῶ σ ε ω ν τ ῶ ν α ἰ σ θ ἦ σ ε ω ν (ἐνταῦθα καταφανῶς σαφῶς ὁ δογματισμὸς τῆς θεωρίας)· ἀπομένει δὲ μόνον νὰ κατανοήσωμεν πῶς γίνεται ἡ σύνθεσις τῶν «συλλαβῶν» ἐκ τῶν «γραμμάτων» τοῦ εἶναι.

Ἐνταῦθα διστάζει ὁ Σωκράτης νὰ παραδεχθῆ ὅτι ὑπάρχει γνώσις τῶν συλλαβῶν ὄχι ὅμως καὶ τῶν γραμμάτων. Διότι τί εἶνε συλλαβή; Ἡ αὕτη εἶνε τὰ γράμματα καὶ τότε τὸ παράλογον τοῦ πράγματος ἀμέσως καταφανῆται, ἢ εἶνε ἰδία ἀδιαίρετος μόνως παραγομένη τὸ πρῶτον ὡς τοιαύτη ἐκ τῶν γραμμάτων. Ἄν ὅμως σοβαρῶς λέγεται τοῦτο, τότε καὶ αὕτη ἡ συλλαβὴ θὰ ἦτο ἀπλοῦν τι, θὰ ἄφειλε δὲ νὰ ἰσχύη περὶ αὐτῆς ὅτι καὶ περὶ τῶν γραμμάτων ὅτι τ. ἔ. καθὼς ἀπλοῦν τι δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀντικείμενον τῆς γνώσεως ἀφοῦ ἡ ἐξήγησις, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν στοιχεῖον τῆς γνώσεως, εἶνε κατὰ τὰ ἀνωτέρω τὸ διαιροῦν εἰς μέρη. Ἄλλως τε εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας μανθάνει τις πρῶτον τὰ στοιχεῖα, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τὰ γράμματα, εἰς τὴν μουσικὴν τοὺς φθόγγους κτλ.· ταῦτα κατανοεῖ τις πολὺ σαφέστερον ἢ τὰς συνθέσεις. Καὶ οὕτω παρουσιάζεται ἡ ὅλη αὕτη θεωρία ὡς—ἀκούσιος ἀστεϊσμὸς.

Μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἐκτεθέντα εἶνε ἀρκετὸν, νομίζομεν, νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ «ἀδιαίρετος αὕτη μόνως» (αἱ διάφοροι ἄλλαι λίαν σαφεῖς διατυπώσεις τῆς ἰδέας ταύτης ἀπρηθμῆθησαν ἤδη ἀνωτέρω σελ. 95)

ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ Πλάτωνα, λειτουργίαν τῆς ἐννοίας. Οὕτω τὰ γνήσια «γράμματα τοῦ εἶναι» μεταβάλλονται εἰς τοὺς θεμελιώδεις καθορισμοὺς τῶν Κατηγοριῶν, ὡς ἄλλως τε καὶ οἱ «διαρκῶς συναντώμενοι» καθορισμοί : εἶναι καὶ μὴ-εἶναι, Τοῦτο καὶ Ἐκεῖνο, Ἐκαστον, δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ διάφοροι ἐκφράσεις τοῦ ἐν γένει καθορισμοῦ, τοῦτέστι τῆς γενικῆς λειτουργίας τῆς διανοήσεως. Ἐκ τῆς συνθέσεως τῶν γραμμάτων εἰς συλλαβὰς παράγεται τὸ ἐννοιολογικῶς σύνθετον, ὡς πρὸς τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ σπουδαῖον νὰ τονισθῇ ὅτι δὲν εἶνε τοῦτο νεκρὰ μηχανικὴ συναρμολόγησις ἀλλὰ παραγωγή νέων «ἀδαιρέτων» νοητῶν μονάδων.

Κατὰ τὰ ἄλλα, ὡς εἶπομεν, περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸ δεύτερον τοῦτο μέρος μόνον ὑπέροχον κριτικὴν ξένων θεωριῶν τῶν ὁποίων αἱ ἀντιφάσεις, οἱ χονδροειδεῖς φαῦλοι κύκλοι καὶ αἱ προλήψεις λύονται ὡς παιδία, καὶ ἀποκαλύπτεται οὕτω ἡ γελοιώδης μαρτία τῆς μέχρι μυελοῦ ὀστέων δογματικῆς ταύτης θεμελιώδους ἰδέας.

2. Εὐθύδημος.

Αὐτόχρημα ὡς συμπληρωματικὸν ἐπίλογον τῶν φιλονεικιῶν αἱ ὁποῖαι πληροῦσι τὸ δεύτερον μέρος τοῦ «Θεαίτητος» δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸν «Εὐθύδημον» ἐπίλογον ὁ ὁποῖος τοσοῦτον ὠρισμένως προαγγέλλεται ὑπὸ τοῦ «Θεαίτητος» ὥστε θὰ ἦτο δυνατόν, χωρὶς ἄλλως τε νὰ θέλω νὰ ὑποστηρίξω τὴν γνώμην ταύτην, νὰ ἐδημοσιεύθῃ ταῦτοχρόνως, ὡς παράστημα ἐκείνου ἐν εἰδὲι σατύρας. Τὸ πρόβλημα τῆς ἐσφαλμένης παραστάσεως ἀποτελεῖ τὸ κοινὸν τῶν δύο συγγραμμάτων σημεῖον. Κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος τούτου ὑπέδειξεν ὁ «Θεαίτητος» (190 E) τὰς πολλὰς παραλόγους συνεπείας, εἰς τὰς ὁποίας θὰ μᾶς ἔφερον ἢ παραδοχὴ τῆς γνώμης ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔχη τις ἐσφαλμένας παραστάσεις· τὰς παραλόγους ὁμῶς ταύτας συνεπείας δὲν θέλει τὸ γε νῦν ἔχον νὰ ἀναπτύξῃ ὁ Σωκράτης διότι θὰ ἦτο ἴσως δυνατόν νὰ νομίση τις ὅτι αἱ γελοῖαι συνέπειαι θίγουσιν αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἀφοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον εἶχεν οἰκειοποιηθῆ τὴν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν ἀποψιν. Ὑπόσχεται δὲ νὰ ἐκθέσῃ ταύτας ὅταν θὰ ἔχει περατωθῆ ἡ ὅλη ἐπισκόπησις εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ θίγῃ πλέον αὐτὸν αἱ δυσάρεστοι ἐκεῖναι συνέπειαι, ἀλλ' ἄλλους.

Ἐν ποτε εἰς σύγγραμμά τι προανήγγειλεν ὁ Πλάτων τὸ ἐπόμενον, τοῦτο ἀναντιρρήτως συμβαίνει ἐνταῦθα. Εἰς τὸν «Εὐθύδημον» ἀναπτύσσονται διασκεδαστικώτατα αἱ γελοῖαι συνέπειαι τῆς βλακώδους ἐκείνης προὑποθέσεως (ἰδίως 285 - 288). Τριπλῆ ἐξωτερικὴ ἀπόδειξις ὑπάρχει ὅτι ταύτην τὴν φορὰν πρόκειται περὶ τοῦ Ἀντισθένης. Πρῶτον ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος ἀναφέρει ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ Πρωταγόρα (IX 5B) τὰ ἑξῆς: